

УДК 81'367,624

Удовенко І. В., Подворна Л. А., Арделян М. В.

КОМБІНАТОРНІ МОЖЛИВОСТІ АДВЕРБІАЛЬНИХ ІНТЕНСИФІКАТОРІВ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Стаття спрямована на системний аналіз адвербіальних інтенсифікаторів у французькій мові. На конструктивному рівні інтенсифікатори є факультативними одиницями речення. Проте наявність дієслова–інтенсифікатора означає, що дієслово знаходиться у фокусі мови. Таким чином, у нас є різні варіанти логічного змісту речення.

Ключові слова: адвербіальні інтенсифікатори, дієслівні предикати, семантика, структура, еквівалент.

Удовенко И. В., Подворная Л. А., Арделян М. В. Комбинаторные возможности адвербиальных интенсификаторов (на материале французского языка). – Статья.

Статья направлена на системный анализ адвербиальных интенсификаторов во французской речи. На конструктивном уровне интенсификаторы являются факультативными единицами предложения. Однако наличие глагола-интенсификатора означает, что глагол находится в фокусе языка. Таким образом, у нас есть разные варианты логического смысла предложения.

Ключевые слова: адвербиальные интенсификаторы, глагольные предикаты, семантика, структура, эквивалент.

Udovenko I. V., Podvorna L. A., Ardelayn M. V. Combinatorial possibilities of adverbial intensifiers (on material of French). – Article.

The article is aimed at systemic analysis of adverbial intensifiers of a processual marker in French. At a constructive level, intensifiers are facultative units of a sentence. However, the presence of a verb to the intensifier significates that a verb as well as intensifier are in the focus of the speech. Thus, we have different variations of a logical content of the sentence.

Key words: adverbial intensifiers, verbal predicates, semantics, structure, equivalent.

Постановка проблеми в загальному вигляді та аналіз останніх досліджень. Інтенсивність є однією з комунікативно важливих функціонально-семантичних категорій. Існує велика кількість досліджень категорії інтенсивності, у яких вона вивчається на матеріалі різних мов з різних позицій та в різноманітніших аспектах. Категорія інтенсивності в тому чи іншому аспекті на матеріалі різних мов (зокрема, французької, англійської, української, російської, польської тощо) неодноразово була предметом спеціального вивчення в лінгвістичній літературі. Досліджуються морфологічні, лексичні, синтаксичні, фразеологічні засоби вираження цієї категорії такими авторами, як В.В. Акуленко, Е. Кржижкова, М.О. Лойко, В.А. Мальцев, М.Б. Мецлер, В.П. Мусієнко, К.М. Суворина, Т.А. Цой, Г.Ю. Шатилина, О.Ф. Шевченко, Е.И. Шейгал, та іншими.

Отже, **метою роботи** внаслідок загальної спрямованості сучасної лінгвістики на дослідження мовних одиниць у функціональному аспекті та орієнтації на вивчення «людського чинника» у мові є дослідження категорії інтенсивності в процесі комунікації. Вибір об'єкта дослідження зумовлений також необхідністю спеціального аналізу функціонально-семантичної категорії інтенсивності процесуальної ознаки в параметрах оцінки в сучасній французькій мові.

Виклад основного матеріалу. У сучасній лінгвістиці існує цілий ряд класифікацій дієслівних предикатів, в основу яких покладені різні критерії.

Характеризуючи семантичні типи французьких предикатів, В.Г. Гак виділяє:

1) процесні предикати, які, у свою чергу, поділяються на екзистенціональні, статальні, локальні, реляційні, акціональні;

2) кваліфікативні предикати, що мають три різновиди: ідентифікуючі, класифікуючі, характеризуючі;

3) процесно-кваліфікативні предикати [1, с. 583–584].

І.Р. Вихованець розчленовує дієслівні предикати на:

1) предикати дії, що позначають діяльність, породжувану суб'єктом-діячем і ним активно й безпосередньо стимульовану (позицію суб'єкта дії при таких предикатах займають назви істот);

2) предикати процесу, які вказують на динамічну ситуацію, що не передбачає активного виконавця дії та пов'язана зі змінами станів;

3) предикати стану, орієнтовані на пасивний суб'єкт і пов'язані з його тимчасовою характеристикою;

4) предикати якості, що позначають постійну, внутрішню ознаку предмета (у межах предикатів стану автор вирізняє локативні предикати та предикати кількості) [2, с. 93–111].

У класифікації Ф.С. Бацевича вирізняються агентивні та неагентивні предикати. У сфері агентивних відношень розрізняються предикати:

1) фізичної діяльності, у тому числі трудової, специфічної фізичної дії, характерних занять, фізіологічних дій і процесів;

2) інтелектуальної діяльності (розумові та мовні);

3) психічної діяльності (відчуття, бажання, сприйняття, нюху, дотику, уваги, емоційного стану, переживання, емоційного ставлення);

4) соціальної діяльності (соціальних дій і процесів соціальних відношень, поведінки) [3, с. 119–120].

У сфері неагентивних відношень розмежовуються предикати:

1) прояву (буття, існування, відношення, стану, властивості, володіння, причинності, впливу, життєпрояву);

2) функціонування;

3) відбування;

4) перебування [3, с. 122–123].

Не зупиняючись на інших класифікаціях предикатів, оскільки детальний і повний їх опис не входить до завдань нашого дослідження, відзначимо, що в подальшому аналізі комбінаторних можливостей адвербіальних інтенсифікаторів ми використовуємо класифікацію, запропоновану Ф.С. Бацевичем [3, с. 119–123].

Варто зазначити, що насамперед модифікація дієслова спеціалізованими інтенсифікаторами можлива за умови наявності в дієслова певної ознаки, параметра, що може бути оцінений кількісно.

Сполучуваність інтенсифікаторів із дієсловами залежить від типу градуйованого параметра. Дієслова, які модифікуються за інтенсивністю, мають або характеризуючі параметри, що відображають екстралінгвістичні властивості дії, або власне акціональні, не пов'язані безпосередньо з екстралінгвістичною природою дії. Перший тип параметрів орієнтований на конкретну лексико-семантичну групу дієслів, отже, їхня модифікація полягає в інтенсифікації певного опорного параметру дієслова.

Наприклад, для дієслів на позначення руху функціонально значущим є параметр «швидкість». У центрі мікрополя зі значенням «дуже швидко» розташовуються інтенсифікатори *rapidement, vite*. Синонімічними можуть бути такі форми, як *vivement, bon train, comme l'éclair, comme une flèche, à tire-d'aile* тощо. Прислівник *rapidement* вживається також для інтенсифікації дієслів інших лексико-семантичних груп, однак при цьому всім цим дієсловам притаманна ознака «швидкість». Порівн.: *manger / écrire / lire / improviser rapidement*.

Комбінаторні можливості загальних і спеціалізованих інтенсифікаторів залежать від наявності/відсутності в дієслова характеризуючого або власне акціонального параметра, від конкретного характеру цього параметра.

За відсутності конкретної експлікації характеризуючого або власне акціонального параметру дієслова його інтенсифікація здійснюється в основному за допомогою загальних інтенсифікаторів. Це стосується дієслів емоційного стану, фізіологічного стану, емоційного ставлення, діяльності та деяких інших, наприклад:

– Tu dois *m'en vouloir terriblement* (F. Sagan, *Bonjour tristesse*, p. 121).

<...> les Van Milhem étaient droits, blonds et fatigués, ne sachant pas quand baisser ou lever la tête et d'ailleurs *s'en moquant éperdument* (F. Sagan, *Des bleus à l'âme*, p. 115–116).

У випадку, коли дієслово характеризується наявністю того чи іншого типу параметра, ознаки, його інтенсивність виражається за допомогою спеціалізованих інтенсифікаторів. Характеризуючі параметри властиві дієсловам на позначення мовлення, руху, звучання, конкретної фізичної дії.

Характер такого параметра зумовлює вживання при дієслові того чи іншого спеціалізованого інтенсифікатора. Наприклад:

– Ils *chantent très fort* ou ils font des discours (M. Duras, *Moderato cantabile*, p. 56).

Madame mère *passa rapidement* la main devant ses yeux, de gauche à droite, ... (H. Bazin, *Vipère au poing*, p. 38).

Власне акціональні параметри містяться в дієсловах на позначення механічного впливу на об'єкт, у дієсловах, що позначають дії, пов'язані з проявом волі тощо. Сполучуваність інтенсифікаторів з такими дієсловами залежить від характеру цього параметра:

Il *regardait fixement* devant lui, ... (H. Bazin, *Vipère au poing*, p. 36).

Ils *prépareront soigneusement* leur départ (G. Perec, *Les choses*, p. 140).

Наявність у дієслів відповідної ознаки уможливує поєднання з ними спеціалізованих інтенсифікаторів. Так, прислівник *avidement* здатний інтенсифікувати предикати фізичної діяльності (фізіологічних дій):

– Jaumet lui avait donné rendez-vous à dix, elle gagna à pas prudents la petite table libre au pied de l'escalier, et elle commença à *manger* son savoie à grands coup de cuillère, *avidement* (R. Merle, *Derrière la vitre*, p. 154);
психологічної діяльності:

– Il y a un silence chez tous les prêtres qui la *regardent avidement*, ce doit être une question dangereuse (J. Anouilh, *L'Alouette*, p. 25).

Досить велика група багатозначних прислівників (*désespérément, monstrueusement, salement, sérieusement, sévèrement*) функціонує і як якісний прислівник, і як інтенсифікатор, реалізуючи значення високого або крайнього ступеня вияву процесуальної ознаки у певному контексті.

Досліджувані інтенсифікатори розрізняються способом реалізації властивих їм значень інтенсивності в поєднанні з різними дієсловами. Наприклад: *profondément* – 1) dormir profondément → dormir d'un profond sommeil; 2) aimer profondément → aimer de façon intense et durable; 3) étonner profondément → étonner fortement.

Деякі досліджувані прислівники використовуються у функції інтенсифікаторів лише в стилістично маркованому контексті. У словниках таке їх уживання відзначено позначкою *familier*. Порівн.:

– *méchamment*:

1) d'une manière méchante, avec méchanceté: agir; parler méchamment (зло, зловливо, зі злістю);
2) fam. fortement: Il a méchamment bossé, travaillé pour y arriver (здорово);

– *scandaleusement*:

1) D'une manière scandaleuse;

2) Fam. D'une manière extrême, excessive.

Як показує аналіз фактичного мовного матеріалу, комбінаторні властивості спеціалізованих

інтенсифікаторів залежать як від семантики дієслова, що модифікується, так і від семантичних особливостей самих інтенсифікаторів.

Для таких прислівників, як *fixement*, сполучувальні можливості обмежуються дієсловами зорового сприйняття, що стосуються предикатів психічної діяльності: *regarder fixement* → *d'un regard fixe*. Прислівники *volublement*, *verbeusement* вказують на ознаку дії лише предикатів зі значенням інтелектуальної діяльності, зокрема з дієсловами на позначення мовлення: *s'exprimer, parler volublement, verbeusement*. Семантика прислівника *sonorement* припускає, що дієслово, яке модифікується, позначає дію, яка, крім модифікації за ступенем інтенсивності ознаки, може вказувати на певний спосіб її виконання («дзвінко, гучно» тощо). Порівн.: *Il l'embrassa sonorement sur les deux joues (d'une manière sonore, bruante)*. Прислівник *cordialement* реалізує сему «крайній ступінь» лише з дієсловами *haïr, détester*, створюючи таким чином антифразис. *Haïr, détester qqn cordialement* → *Haïr, détester qqn avec force, de tout cœur* («ненавидіти всією душею»).

Крім цього, реалізація сем «високий ступінь», «крайній ступінь» залежить від типу суб'єкта дії. Так, прислівник *joyeusement* може виступати інтенсифікатором лише за наявності суб'єкта неантропоніма: *Le ruisseau coulait joyeusement* → *Le ruisseau coulait avec vivacité*.

Дуже важливим моментом, який необхідно враховувати в процесі модифікації дієслова прислівником-інтенсифікатором, є семантичні особливості прислівників, насамперед їхня полісемантичність.

Розглядаючи дієслово-предикат як центральний елемент речення, С.Д. Кацнельсон зазначає: «У змістовному плані дієслівний предикат – це щось більше, ніж просто лексичне значення. Виражаючи певне значення, він одночасно містить у собі макет майбутнього речення. Предикат має «місця», або «гнізда», що заповнюються в реченні словами, категоріальні ознаки яких відповідають категоріальним ознакам «гнізда» [5, с. 88].

Щодо інтенсифікаторів, то справедливості цього зауваження можна продемонструвати на прикладі дієслова *marcher*, що позначає «переміщення в просторі»: *Se déplacer par mouvements et appuis successifs des jambes et des pieds sans quitter le sol*. У його словниковій дефініції міститься окремий розділ *Façons et manières de marcher*. – *Allure, démarche, marche. Marcher à longues enjambées. Marcher à petits pas rapides, à pas de géant. Marcher bon train, grand train, à vive allure* (– *Courir, galoper*). *Marcher plus vite*. – *Doubler, forcer, presser (le pas). Marcher en cadence*.

Поряд із такими важливими для опису процесу переміщення семантичними компонентами, як напрямок, засіб переміщення, середовище переміщення, у семантичній структурі даного дієс-

лова потенційно міститься параметр «швидкість, темп».

Сполучуваність дієслова з інтенсифікаторами також зумовлена саме його семантичною валентністю. Як ми уже зазначали вище, спеціалізовані інтенсифікатори, наприклад *fixement, soigneusement*, можуть сполучатися лише з дієсловами, які позначають дії, що залежать від наміру суб'єкта, тобто з нетермінативними агентивними дієсловами; інтенсифікатори *fortement, puissamment* – з термінативними агентивними дієсловами.

Отже, зважаючи на вищесказане, дієслова, здатні модифікуватися з боку інтенсивності, можна поділити на 4 групи: 1) нетермінативні неагентивні дієслова; 2) нетермінативні агентивні дієслова; 3) термінативні неагентивні дієслова; 4) термінативні агентивні дієслова.

Морфолого-аналітичні функціональні еквіваленти прислівників-інтенсифікаторів загалом співвідносяться із суцільнооформленими прислівниками. Формальною ознакою адвербіалізації в таких конструкціях є прийменники *avec, sans, à, en, de jusqu'à*; їхню функцію можна порівняти з функцією суфікса *-ment*.

Морфолого-аналітичні структури є переважно спеціалізованими інтенсифікаторами, у зв'язку з цим їхня сполучуваність з дієсловами обмежується наявністю у дієслова, що модифікується, конкретної ознаки, параметра, виражених експліцитно. Наприклад:

– *Si tu vois la patronne sortir du magasin, planquette en vitesse* (Céline, *Voyage au bout de la nuit*, 90).

Тільки деякі морфолого-аналітичні структури виконують функцію загальних інтенсифікаторів, і коло дієслів, з якими вони сполучаються, значно ширше:

Ils aimeraient ma manière de compter les puces jusqu'à la folie, j'en étais certain d'avance (Céline, *Voyage au bout de la nuit*, p. 238).

Лінгвісти звичайно відзначають загальну тенденцію французької мови використовувати для опису ситуації лексичні засоби з абстрагованим значенням. Так, Ш. Баллі, порівнюючи французьку та німецьку мови, пише: «Французькі дієслова передають дію у абстрагованій формі. Німецьке ж дієслово конкретніше: воно наголошує на різних формах і деталях» [6, с. 378]. Однак спостереження за досліджуваним фактичним матеріалом, особливо за «напівтавтологічними» та синекдохічними конструкціями, показали, що, даючи кількісно-якісну характеристику дії, французька мова виявляє тенденцію до конкретизації. Семантична конкретизація виявляється у використанні в подібних конструкціях іменника, який позначає частину тіла або вияв, що відповідає дієслову, яке інтенсифікується:

– *marcher rapidement* – *à pas rapide / à grands pas / à grandes enjambées / à bonne allure*;

– parler fort – d'une voix forte / d'une voix intense;

– transpirer beaucoup – à grosses gouttes.

Комбінаторні потенції інтенсифікаторів пов'язані з проблемою семантичного узгодження, оскільки саме воно визначає й обмежує сполучуваність конкретних одиниць із дієсловами.

Напіввільні аналітичні інтенсифікатори виявляють більший ступінь зв'язаності з дієсловом-предикатом, ніж вільні словосполучення:

– Eh bien... elle avait l'air sinistre, elle conduisait sa quatre chevaux à toute vitesse (F. Sagan, Aimez-vous Brahms, p. 34).

– Sonne la cloche encore une fois. Nous partons. Mon fils y va d'une belle volée (H. Bazin, Cri de la chouette, p. 479).

Особливо тісний зв'язок із семантикою дієлова виявляється в аналітичних конструкціях із «внутрішнім додатком»: тавтологічних, синекдохічних і «напівтавтологічних», серед яких є сталі фразеологічні та нефразеологічні сполучення.

Насамперед відзначимо фразеологічні одиниці, сполучуваність яких обмежується одним дієсловом або синонімічними дієсловами та пов'язана з безпосередньою семантичною залежністю опорного іменника від дієслова:

Disparaître dès le retour de Vic – alias Victor – jusqu'à ce que le petit *dorme à poings fermés*, dans cette chambre dont sa mère, par prudence, tournera silencieusement la clef (H. Bazin, Un feu dévore un autre feu, p. 36).

Сполучуваність тавтологічних конструкцій-інтенсифікаторів обмежена здатністю дієслова до субстантивзації, а саме до конверсії:

Eléonore riait rarement, mais quand elle *riait*, c'était d'un *rire bas, incoercible, contagieux, un rire "à la Garbo"* disait son frère (F. Sagan, Des bleus à l'âme, p. 58).

Обмеженість комбінаторних можливостей синекдохічних конструкцій зумовлена тим, що іменник у них пов'язаний за асоціацією з дієсловом, яке модифікується цією конструкцією. Наприклад, конструкції з іменниками *œil, oreille, nez, cœur, bouche, bajoue, dent, visage* сполучаються з предикатами психічної діяльності, зокрема з предикатами:

– зорового сприйняття: Bien qu'il continuât à ouvrir son courrier et à en *prendre connaissance d'un œil rapide*, Rancé n'arrivait plus à se concentrer sur sa tâche (R. Merle, Derrière la vitre, p. 274);

– слухового сприйняття: Sans compter qu'il fait semblant de lire Le Monde, mais en réalité il *écoute de toutes ses oreille* (R. Merle, Derrière la vitre, p. 275);

– нюху: Je ne peux pas m'empêcher d'ouvrir, de *hummer à plein nez* (H. Bazin, Cri de la chouette, p. 330);

– емоційного ставлення: Christian, dit-elle, vous êtes un homme de génie et je vous *admire de tout mon*

coeur (A. Maurois, Une carrière et autres nouvelles, p. 13);

– емоційного стану: Et soudain, sans transition, l'enfant lui *sourit de toutes ses dents* (A. Camus, La Peste, p. 50).

З предикатами інтелектуальної діяльності, зокрема локутивними предикатами, поєднуються синекдохічні прислівникові конструкції з опорними іменниками *bouche, poumon, gosier*: Je me suis mis à *crier à plein gosier* et je l'ai insulté et je lui ai dit de ne pas prier (A. Camus, L'étranger, p. 184).

З предикатами фізичної діяльності сполучаються конструкції з іменниками *main, bras, poing, jambe*: Rancé, les sourcils foncés, ses grosses lèvres agitées de tics, *rangea son courrier d'une main fébrile*, se leva comme un ressort (R. Merle, Derrière la vitre, p. 278).

У «напівтавтологічних» конструкціях опорний іменник позначає конкретний предмет або знаряддя, що пов'язується з дією, маніфестацією або функцією частин тіла людини, або цей іменник є абстрактним і семантично пов'язаний з дієсловом, що модифікуються. Семантика іменника обмежує сполучуваність подібних конструкцій з дієсловами. Так, *spoluku à une allure vertigineuse / prodigieuse, à belle allure, à toute allure, d'un seul coup de pédale, à longues / grandes enjambées, à enjambées rapides, d'une brusque enjambée, au grand galop, à toutes jambes, à pas de géant, à grands pas, d'un bon pas, à pleine / toute vitesse, à une vitesse folle* тощо поєднуються з дієсловами, що містять сему «рух» і уможливають модифікації за інтенсивністю швидкості:

<...> je *bifurquais* droit sur elle, à *pleine vitesse*, au ras du sol (A. de Saint-Exupéry, Pilote de guerre, p. 302).

Конструкції з іменниками *voix* (à grosse / pleine voix, d'une voix forte / intense), *ton* (d'un ton rapide) сполучаються з локутивними предикатами:

Siegfried Schoudler interrompit son fils dans sa méditation en le tirant par la manche, et lui *chuchota à grosse voix*:

– Comment se nomme-t-il? (M. Druon, Les grandes familles, p. 21).

Наявність у «напівтавтологічних» конструкціях іменників *force, geste, main, coup* припускає можливість їхнього сполучення з предикатами фізичної діяльності, зокрема з дієсловами, що позначають фізичні дії:

Je me suis levé. J'ai *saisi à pleines mains* le plateau de café que Mâcon m'avait apporté (D. Pennac, La petite marchande de prose, p. 17).

Обмеженою сполучуваністю з дієсловами характеризуються також порівняльні звороти *comme un sapeur, comme une souche, comme une brute, comme un zèbre*, які можуть поєднуватись лише з окремими дієсловами та утворювати з ними сталі сполучення:

Elle n'a pas nos principes, malheureusement; par exemple, elle *fume comme un sapeur* (F. Mauriac, Thérèse Desqueyroux, p. 36).

Для вільних, або okazіональних, порівняльних зворотів сполучуваність з дієсловами зумовлюється семантичним узгодженням. Такі звороти є спеціалізованими інтенсифікаторами, вони модифікують дієслово за конкретною ознакою, параметром. Вибір порівняння при дієслові визначається відповідністю семантики дієслова об'єкту порівняння в порівняльній конструкції. Об'єктом може бути предмет (істота/неістота) або явище, що має постійну ознаку, яка лежить в основі порівняння та приписується суб'єкту в зв'язку з дією, станом або процесом:

Chaque nouvelle pensée le *rongeait comme un acide* (Boileau-Narcejac, Les visages de l'ombre, p. 231).

Щодо форм на *-ant*, то вони у дослідженому нами матеріалі переважно вживаються при дієсловах на позначення мовлення та руху:

Un matin Mme Polant, qui *montait en se hâtant* le second escalier vit apparaître au haut des marches

Noël Schoudler en compagnie de l'illustre médecin (M. Druon, Les grandes familles, p. 346).

Таким чином, адвербіальні інтенсифікатори здатні модифікувати різноманітні дієслова-предикати: як агентивні, так і неагентивні. Головною умовою цієї модифікації є наявність у дієслова-предиката ознаки, що градується. Однак сполучуваність того чи іншого інтенсифікатора з конкретним дієсловом зумовлена низкою чинників, серед яких семантичні особливості самого інтенсифікатора, вираженість/невираженість конкретного параметра дієслова, тип даного параметра, семантичне узгодження, тип суб'єкта, а також чинники стилістичного характеру.

Перспективи подальших пошуків. Французькі інтенсифікатори є гетерогенними як у структурному плані, так і в семантичному. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне дослідження їхньої синтагматики, комунікативно-прагматичної ролі у висловлюванні, у тексті в цілому. Цим аспектам і плануємо присвятити подальші дослідження.

Література

1. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка / В.Г. Гак. – М. : Добросвет, 2000. – 832 с.
2. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І.Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 222 с.
3. Бацевич Ф.С. Очерки по функциональной лексикологии / Ф.С. Бацевич, Т.А. Космеда. – Львов : Світ, 1997. – 325 с.
4. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление / С.Д. Кацнельсон. – Л. : Наука, 1972. – 216 с.
5. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. – 2-е изд. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 392 с.